

Andrej Studen

»HUDIČI! LE NAGLEJTE SE ME, DA BOSTE VSAJ SITI.«

*O zločinu in justifikaciji cigana Simona Helda
v Novem mestu*

Grozovit zločin ciganov¹

Konec 19. stoletja so časopisne strani polnile tudi novice o nadležnih ciganih, ki so se klatili po Dolenjskem. Pred njimi preprosto ni in ni bilo miru. Tako je bilo tudi v ponedeljek, 9. januarja 1899, ko je bil v Krki na Dolenjskem, vasi ob državni cesti med Ljubljano in Žužemberkom, ob izviru istoimenske reke, sejmski dan. Popoldne so se obiskovalci sejma počasi začeli vračati domov. Gručica ciganov, med katerimi je bil tudi junak naše zgodbe, je okrog dveh popoldne v bližini Znojil pri Krki predrzno napadla skupino sejmarjev, jih ustrahovala in zahtevala denar.²

Nato so se podali proti bližnji Trebnji Gorici. V bližini vasi so se okrog tretje ure popoldne ponovno srečali s skupino sejmarjev, med katerimi

sta bila tudi posestnik Martin Novljan in njegov sin, Martin Novljan mlajši, ki sta proti domu v Mali Loki gnala par volov. Pogled sejmarjev na dva cigana in ciganko, ki so jih ustavili, ni bil nič kaj prijeten. Eden je bil majhne postave, kozav in obut. Drugi, malce mlajši, je bil bos in nekoliko večje postave. Tretja oseba je bila okrog 20 let stara ciganka. Oba moška sta bila oborožena s puškami. Manjši in kozav je imel vrhu vsega še veliko mesarsko sekiro (mesarico ali žatlaho), večji in mlajši pa je držal v roki dolg in oster kuhinjski nož.

Cigana sta brez pravega povoda začela mahati s sekiro oziroma kuhinjskim nožem proti sejmarjem in zahtevala denar. Nekateri sejmarji so iz strahu pobegnili, ostali pa so ciganom odvrnili, da bodo takoj odšli v Krko in jih naznanili žandarmerijski patrulji. S tem so razkačili kozavega cigana, ki je začel grdo preklinjati. Zagrozil jim

¹ Opis zločina temelji zlasti na razpravi Metoda Dolenca, ki je leta 1912 na podlagi sodnih aktov, ki danes žal niso več ohranjeni, izčrpno in podrobno opisal sodna procesa na novomeški sodnici proti Matiju Režku (1898) in ciganu Simonu Heldu (1899-1900), ki sta se oba končala s smrtno obsodbo in justifikacijo. Dolencova razprava ni pomembna samo zaradi dejstva, da se sodni akti niso ohranili, temveč tudi zato, ker je kasnejši znameniti profesor kazenskega prava na ljubljanski univerzi oba hudodelca spoznal tudi od blizu, ko je na začetku svoje kariere služboval v Novem mestu. Opravljal je službo zapisničarja komisije in tako spremljal potek sojenja, opazoval obnašanje obeh obsojencev pred usmrčitvijo, Heldovi usmrtilci pa je celo prisostvoval.

Dragocent so tudi opisi, ki mu jih je posredoval takratni novomeški ječar. Dolencova razprava pod naslovom Prispevek k poznavanju smrtne kazni je izšla v reviji za kriminalno antropologijo in kriminalistiko v Gradcu (Method Dolenc, Beiträge zur Erkenntnis der Todesstrafe, Sonderabdruck aus dem Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik, Hrsg. von Prof. Dr. Hans Gross in Graz, Bd. 46, Leipzig 1912, (dalje: Dolenc, Beiträge...), str. 315-338. Opis zločina je na straneh 322-324, nekoliko pa sem ga dopolnil tudi s poročili tedanjega časopisja in z navedbami na ohranjeni tiskani sodbi.

² Slovenec, 11. 1. 1899.

je, »da si bo roke v žandarsko kri omočil.«³ Takoj nato se je spravil na Martina Novljana starejšega, ki se je pravkar približal s svojimi voli ter ga z rezilom sekire udaril po glavi, da se je zgrudil na tla. Mlajši in večji cigan je skoraj istočasno napadel sejmarja Janeza Šemeta iz Žaline (danes Žalna)⁴ ter ga z dolgim kuhinjskim nožem porezal po desnem ušesu.

Ker to še ni zaleгло, sta cigana proti sejmarjem naperila še puški in jim pognala takšen strah v kosti, da so se razbežali na vse strani. Cigana sta še nekaj časa tekla za njimi proti gozdu. Ko so sejmarji izginili v gozdu, pa sta si premislila in jo družno mahnila nazaj na cesto, kjer se je težko ranjeni Martin Novljan starejši dvignil s tal ter se opotekal ob cestnem jarku. Cigana sta ga ponovno napadla, ga udarjala in suvala, da se je vedno bolj sesedal in nazadnje omahnil nazaj v obcestni jarek. Nato sta ga pošteno obdelala še na tleh in prekinila svoje zverinsko početje samo v toliko, da bi se prepričala, ali je še živ.

Neka priča je kasneje na sodnem procesu izjavila, da je videla, kako sta nazadnje, ko sta opazila, da se njuna žrtev še premika, siromaka še enkrat pretepla, na koncu pa ga je mlajši in večji cigan z ostrim kuhinjskim nožem od strani z vso močjo zabodel globoko v tilnik. Kot je pokazala sodna obdukcija, je rezilo noža šlo skozi vretenca, tako da je noževa konica ponovno izstopila na drugi strani vratu. »Zaradi te 4 cm dolge rane na levi strani vratu je bila vratna žila dovodnica prerezana in zaradi nje je neizogibno nastopila smrt.«⁵ Šele po grozovitem zamahu z nožem sta oba cigana urno pograbila svoje orožje in s svojo spremljevalko pobegnili s prizorišča zločina.

Po begu ciganov je do svojega hropečega očeta pritekel sin. Pripeljali so voz in Martina Novljana starejšega odpeljali v najbližjo vas. Položili so ga v posteljo. Ker je še kazal znake življenja, je bil od krajevnega duhovnika dan v sveto olje. Umrli je še istega popoldneva, ne da bi se ponovno zavedel. Zapustil je vdovo s sedmimi nedorašlimi otroki.⁶

Prijetje morilca in predhodna preiskava

Novica o okrutnem umoru sredi belega dne se je bliskovito razširila. Dolenjska žandarmerija se je takoj pognala za sumljivo gručico oboroženih ciganov, za katero so domnevali, da je imela na vesti tudi več vlomov in tatvin. Slovenec jim je pripisal tiste v Kobiljeku, Šici in Muljavi.⁷ Po sledeh osumljenih ciganov se je odpravil tudi grosupeljski žandarmerijski stražmojster (orožniški postajevođa) g. Brodnik⁸ s pomočjo dveh oboroženih kmetov. Dobili so obvestilo, da so skupinico treh ciganov opazili v bližini Šmarja. »Okrog 8. ure zvečer so naleteli na to skupino, ki je taborila ob robu gozda. V trenutku, ko je žandar naletel na gručico ciganov in hotel aretirati mlajšega in večjega cigana, je ta bliskovito pograbil puško in hotel z njo zamahniti po njem. Orožniku sta prihitela na pomoč oba pomagачa in preprečila usoden udarec.«⁹ Cigani so se še nekaj časa »z vso silovitostjo borili« in »vnela se je ljuta borba.«¹⁰ Mlajšega in večjega cigana so prijeli, kozavi cigan in ciganka pa sta izginila v noč. »Med vklepanjem je prijeti cigan močno brcnil stražmojstra, očitno zato, da bi se osvobodil in izmuznil na prostost. Cigan in ciganka, ki jima je uspelo pobegniti, sta v taboru pustila nekaj stvari in da bi lahko lažje tekla, sta na begu odvrгла še nekaj cul.«¹¹

Cigan, ki ga je prijel orožnik Brodnik, je bil Simon Held. Nesrečnik se je rodil 24. oktobra 1873 v kraju Mitterwinkel v bližini Pliberka na Koroškem. Bil je samski in brez stalnega bivališča.¹² Sredi devetdesetih let se je Simon Held, ki je bil zelo muzikalen, klatil naokrog kot potujoči muzikant. Že v tem času je bil nekajkrat kaznovan zaradi potepuštva. Leta 1897 se je po prepiru z nekim moškim sredi ceste stpel, potegnil nož in mu ga grozeče nastavljal na prsi. Zaradi tega izgreda ga je deželno sodišče v Ljubljani obsodilo na desetmesečno težko ječo, po prestani kazni pa so ga zaprli v ljubljansko prisilno delavnico (22. aprila 1898). 25. julija 1898 je od tam pobegnil in od tedaj se je klatil skupaj s cigani po Kranjskem in kot je sam navajal, čeprav je le malo verjetno, tudi po južnem Štajerskem. Na

³ Dolenjske novice, 15. 3. 1899.

⁴ Slovenec, 16. 1. 1899.

⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo Krafino, NME 5, Mestna občina Novo mesto, a. e. 103, šk. 61 – Tiskana sodba v imenu njegovega veličanstva z dne 3. 3. 1900 (dalje: Tiskana sodba).

⁶ Slovenec, 16. 1. 1899.

⁷ Ibidem.

⁸ Slovenski narod, 13. 1. 1899.

⁹ Dolenc, Betträge..., str. 324.

¹⁰ Slovenski narod, 13. 1. 1899.

¹¹ Dolenc, Betträge..., str. 324-325.

¹² Tiskana sodba.

potepanju se je ponovno vrnil na stara pota in zagrešil nekaj drznih nasilnih vlomov in tatvin.¹³

Krvoločnega in roparskega cigana Helda so izročili novomeškemu c. kr. okrožnemu sodišču. Že v preiskovalnem zaporu o izvršenem hudodelstvu ni hotel ničesar vedeti.¹⁴ Z vso odločnostjo je tajil vse svoje grehe. Trdil je, da sploh nikoli ni prišel dlje kot do Šmarja, še posebno pa, da ni bil nikoli v okolici Krke na Dolenjskem. Izjavil je, da se je s ciganom in ciganko, ki sta ob njegovi aretaciji ušla, srečal šele tisti večer in da ju sploh ne pozna dobro. Od kod mu puška in nož, ki ju je imel pri sebi, pa je pojasnil tako, da je puško čisto pred kratkim kupil v okolici Litije, nož, ki je imel med drugim odlomljeno konico, pa naj bi mu predala ciganka, češ, naj ji ga shrani. Kar zadeva obtožbe, ki so ga bremenile, da je napadel sejmarje v okolici Krke, se je čutil popolnoma nedolžnega. Ne glede na to, pa so proti Simonu Heldu uvedli predpreiskavo zaradi umora. »V preiskovalnem zaporu so mu zavoljo tega, ker je pogosto pokazal vratolomno drznost in posebej zaradi begosumnosti – deželna meja s Hrvaško je bila dosegljiva v treh urah – morali okrog nog natakniti verige. S tem so omejili njegovo svobodo gibanja do te mere, da ni mogel zbežati.«¹⁵

Po Heldovem zaslišanju so na novomeško sodišče povabili tudi priče, ki so z vso odločnostjo potrdile, da je bil Simon Held eden izmed dveh ciganov, ki je s kuhinjskim nožem napadel kmeta Martina Novljana. Simon Held pa je še naprej odrezavo trdil, da sploh ne ve, kje je Krka. Poleg tega naj bi bil zares na večer njegove aretacije v skupinici še en cigan njegove starosti in velikosti, ki naj bi imel podobne brke kot on in ki je bil ravno tako oborožen. Menda naj bi bil to storilec, ki ga iščejo, vendar ga ne pozna. Toda kmetje so kljub temu izjavili, da je kakršnakoli zmota o storilcu popolnoma izključena. Held pa jim je nasprotoval: »Pa če me hočejo obesiti, vztrajam pri tem, da nisem bil nikoli na Dolenjskem.«¹⁶

Med pričami se je nato znašel še neki Franc M., pri katerem je Simon Held na dan umora, torej 9. januarja 1899, okrog poldneva kupil puško. Tudi ta priča je v njem z vso gotovostjo prepoz-

nala kupca, ki je bil v družbi mlade ciganke in majhnega, kozavega cigana. Held je trdovratno zanikal tudi nakup orožja.¹⁷

Med sodnim procesom pa so prišle na dan tudi številne tatvine, ki naj bi jih proti koncu leta 1898 in v začetku leta 1899 zagrešil Held s svojima spremljevalcema. V tiskani sodbi je poudarjeno, da je bila tatinska tolpa podobna razbojnikom, saj so bili oboroženi s puškami in drugim orožjem, nedvomno zato, da bi se branili, če bi jih pri tatvini zasačili. Zato je »prebivalstvo prizadetih krajev živelo v velikem strahu in nepokoju«.¹⁸

V culah, ki sta jih odvrгла bežeča cigana, so namreč našli številne ukradene predmete. Na Štefanovo (26. decembra 1898) so tako, denimo, vlomili v trgovino Franca Oblaka pri Sv. Gregorju južno od Krke in ukradli 40 kron gotovine, 8 figovih venčkov, različne stvari za kuho, 50 cigar, moško suknjo in več ženskih oblek. Trgovec Franc Oblak je v Simonu Heldu prepoznal enega od obeh ciganov, saj sta dan poprej v družbi ciganke v njegovi trgovini pila žganje. Bremenilni dokaz pa je bil tudi velik nož, ki so ga omenjeni trije cigani ukradli na božični dan (25. decembra) pri Janezu Drobničju v Perovem, kasneje pa so ga našli v trgovini. Tudi Janez Drobnič in njegov sin sta v Simonu Heldu prepoznala večjega od obeh ciganov troglave tatinske združbe.

Vasi Dobličje, Krasica in Jelševnik v Beli Krajini (sodni okraj Črnomelj) ležijo čisto blizu druga druge. Trojica ciganov jih je obiskala zgodaj zjutraj na praznik sv. treh kraljev, 6. januarja 1899, in kradla v skoraj vsaki malo bogatejši hiši. Nakradli so zopet mnogo pripomočkov za kuho, jajca, sir, slivovko in brinjevec, ženske in moške obleke in perilo ter posteljno odejo, dva dežnika, tri britve, dva glavnika, krtačo itd. Pri vlomih so jih dvakrat zasačili. Tatove je slišala Katarina Grahek. Ko je pogledala skozi okno, jo je eden izmed tatov sunil z lopato po glavi. Proti Janezu Banovcu iz Jelševnika, ki je zavpil za bežečimi tatovi, pa je eden izmed tatov celo streljal, vendar je krogla na srečo moža zgrešila.

Dokaze o delovanju tatinske tolpe Simona Helda so našli v odvrgenih culah, ukradene predmete pa so prepoznali njihovi lastniki. Neke priča je tudi zatrdila, da je tik pred vlomnimi

¹³ Glej: *ibidem* in Dolenc, *Beltráge...*, str. 322.

¹⁴ *Slovenski narod*, 14. 1. 1899. Najprej so ga zaprli v preiskovalni zapor v Zatični (Stični), kasneje pa so ga premestili v Novo mesto, kjer je prišel pred porotno sodišče.

¹⁵ Dolenc, *Beltráge...*, str. 325.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, str. 326.

¹⁸ *Tiskana sodba*.

tatvinami videla Simona Helda v bližini mesta zločina.

Tatinska trojica se je 7. januarja 1899 z velikimi culami na ramah napotila proti Toplicam. V noči s 7. na 8. januar so vlomili v Sitarjevo trgovino v Toplicah in nakradli 80 kron gotovine, 3 velika ogrinjala v vrednosti 36 kron, 3 bale sukna v vrednosti 106 kron, česano prejo, vredno 40 kron in 40 vinarjev, 3 čepice, 3 srajce, 30 kosov vrečevine, 6 ovratnikov, 12 kravat, dva paketa sveč Milly, pisalo, tobačno pipo, notes, krtačo, signalno piščalko, kavo v vrednosti 30 kron, 3 kg sladkorja, 1 kg sira, hlebec kruha in še nekaj drugih jedil. Trgovec Ivan Sitar je prepoznal nakradene predmete. Iz Toplic so cigani pobegnili preko Velikih in Malih Šic ter Brezja proti Krki. Okrog treh popoldne so zverinsko umorili Martina Novljana.¹⁹

Potem ko je bila predhodna preiskava končana, so Simona Helda na c. kr. okrožnem sodišču v Novem mestu obtožili podlega umora Martina Novljana. Poleg tega so ga obdolžili še javne nasilnosti, saj je sejmarmem grozil, da jih bo ustrelil in da bodo »že dobili svojo cesarsko pravico«,²⁰ pa hudodelstva izsiljevanja, težkega telesnega poškodovanja Janeza Šemeta, nasilnega upiranja aretaciji, oboroženih ropov, brezdelnega postopaštva in beračenja ter nedovoljene nošnje orožja. Iz utemeljitev v obtožnici naj omenimo samo še, »da je bil motiv za umor Martina Novljana prisoten pri obeh ciganih, da bi odstranila neposredne priče svojih nasilnih dejanj. Na priznanje Simona Helda pa se je v obtožnici lahko opirala edinole obtožba, ki se nanaša na prestop potepuštva in beračenja«.²¹

Simona Helda obsodijo na smrt z obešenjem

Simon Held se je tudi pri porotni obravnavi 10. marca 1899 s posebno drznostjo držal načina obrambe, ki ga je uporabljal že v predhodni preiskavi. Neprestano je zanikal vse, kar naj bi dokazovalo njegovo udeležbo pri umoru oziroma pri tatvinah. Po dvodnevni porotni obravnavi so se porotniki enotno strinjali z vsemi obtožbami in Simon Held je bil obsojen na smrt z obešenjem.

Po poročanju Slovenca, so Helda, ki se je med obravnavo neprestano predrzno vedel, »še sedaj stresle besede državnega pravdnika Kesslerja«. Menda je dejal: »Toliko nisem zaslužil«.²² Dolenjske novice, ki so bile izrazito nastrojene proti ciganom, pa so k temu še pristavile: »Iz dvorane v ječo peljali so vklenjenega. Na poti je našel čik, ter ga z vklenjenimi rokami pobral ter v usta nesel, kar je gledalce k smehu prisililo«.²³ Dogodka s koščkom cigare, ki ga je Held pobral in dal v usta v »činu jedne sekunde«, se je kasneje spomnil tudi dopisnik Slovenskega naroda. Menda je šlo za pravi pravcati »Galgenhumor«.²⁴

Po večurnem premišljevanju se je Held 13. marca 1899 dal privedi pred preiskovalnega sodnika in prosil, če bi lahko v uradni zapisnik zapisali prošnjo za pomilostitev. Želja je bila seveda zavrnjena. »Zdaj se je naenkrat postavil na popolnoma novo stališče. Rekel je, da je doslej vse zanikal, zdaj pa hoče vendarle priznati, da je bil dejansko z nekim njemu nepoznanim ciganom, ko je bil Martin Novljan starejši umorjen in da je bila z njimi tudi neka ciganka. Vsi trije so bili takrat pijani, ker so dopoldne, ko je drugi cigan zanj kupil puško, skupaj popili liter brinjevca. Osebnost naj bi bil tako hudo pijan, da ne zmore povedati, ali je uporabil nož ali ne. Za vsa druga dejanja, zaradi katerih je obsojen, pa je kriv in prosi za milost.«²⁵

Višje sodišče je takoj zatem odredilo poizvedbo o obnašanju Simona Helda v zaporu in v prisilni delavnici. »Iz zapora so sporočili, da so ga zaradi prestopkov hišnega reda morali kar naprej opozarjati in dasiravno je na splošno pridno in voljno poslušal opozorila, zaradi svoje grobe narave in prekanjenosti ne obeta, da bi se kdaj popravil. Direkcija prisilne delavnice pa je sporočila, da so ga z dokajšnjim uspehom uporabili pri izdelavi vreč in pri gradbenih delih. Ne morejo pa reči, da se je resnično popravil, saj pri ciganih že od vsega začetka obstaja velika nagnjenost k pretvarjanju.«²⁶

18. maja 1899 so Simona Helda obvestili, da je bila njegova obsodba na smrt potrjena na najvišjem mestu in da nima možnosti za pomilostitev. Rabelj Karl Sellinger s svojima pomočnikoma je

¹⁹ Zagrešene tatvine dolgoprste tolpe smo povzeli po: Tiskana sodba in Dolenc, *Beitträge...*, str. 326-327.

²⁰ Tiskana sodba.

²¹ Dolenc, *Beitträge...*, str. 328.

²² Slovenec, 14. 3. 1899.

²³ Dolenjske novice, 15. 3. 1899.

²⁴ Slovenski narod, 19. 5. 1899. Galgen = vislice, Galgenhumor = obešenjaški humor.

²⁵ Dolenc, *Beitträge...*, str. 329.

²⁶ Ibidem.

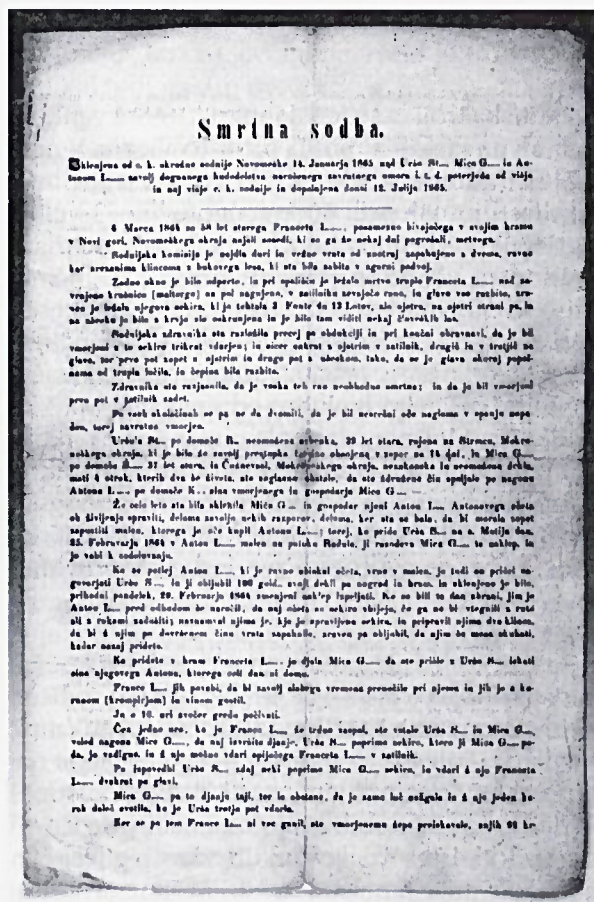
že dospel z Dunaja v Novo mesto. C. kr. okrožno sodišče je na slavnem uradu mestne občine Novo mesto naslovilo dopis, v katerem sporoča, da se bo dne 19. maja 1899 točno ob 6. uri zjutraj na dvorišču okrožno-sodne jetnišnice v poslopju okrajne sodnije izvršila »smrtna kazen nad zaradi hudodelstva umora na smert pravokrepno obsojenim Simonom Held. To se naznanja v smislu čl. 404 kazensko pravnega reda v svrhu, da gospod župan in občinsko zastopstvo morejo biti pričujoči.«²⁷

V sredo, 17. maja dopoldne, je kovač Helda odkoval iz verig. »Cigan je menil – ker so ga v lepšo obleko preoblekli – da ga je cesar pomilostil in ga bodo v kako kaznilnico odvedli. Kazal se je veselega. Odpeljali so ga pa pred sodni dvor, v katerem so bili gg predsednik, deželni sodni svetnik Golija, votantje deželnih sodnih svetnikov Levec in Smole, državni pravdnik Kessler in zagovornik dr. Žitek. Ondi je pročitaval obsojencu g. predsednik vsled najvišjega sklepa najvišjemu sodnemu dvoru prepuščeno vršitev najvišje sodne oblasti nad Simonom Heldom in od tega sodnega dvora potrjeno smrtno obsodbo... Odpeljali so cigana z okrožnega sodišča v celico 'ubogih grešnikov' k okrajnemu sodišču.«²⁸

Neprižanesljivi »narodov« dopisnik je dalje poročal, da je bil cigan Held »v sredo dopoldne sila ciničen. Zahteval je viržink, kave in pa – gosli. Teh mu predsednik komisije, ki naj bi prisostvovala justifikaciji, ni dovolil. Ko je Held zvedel, da bo obešen, je dejal, da je pričakoval kakih 10 do 12 let, kar bi lahko prestal. Sedaj pa, ker vidi, da je izgubljen, je rekel: 'Pa ne bom sam, ampak naj še drugi isto trpé!' Popoldne je bil sila razburjen in ob 5. uri je napravil prošnjo za obnovitev sodnega postopanja. Cigan Held je rodom nemški Korošec. Znano je, da so koroški cigani najnevarnejši. Včerajšnji poročevalec pa nam piše: Cigan Held je 18. t. m. okolu poludne zahteval govoriti s preiskovalnim sodnikom. Dr. Rožina meneč, da mu misli delikvent kaj važnega povedati, vzel je takoj pisarja s seboj in šel v obsojenčevo celico. Ondi je prosil Held preiskovalnega sodnika najprvo oproščenja, ker mu doslej ni resnice povedal in je vse utajil. Dejal je: 'Menil sem, da bom le na 8 na 10 ali kvečjemu na 12 let obsojen. Sedaj pa vidim, da mi gre za vrat in ker

²⁷ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo Krajino, NME 5, Mestna občina Novo mesto, a. e. 102, šk. 60. Opozorim naj, da je poleg tiskane sodbe to tudi edini ohranjeni originalni dokument o primeru Simon Held.

²⁸ Slovenski narod, 19. 5. 1899.

sem res to zaslužil, bodi! ich werde in einem Nu fertig, trpi pa naj tudi sokrivec kozavi cigan, (od katerega pa prej ni hotel ničesar vedeti in ga sploh tudi ne poznati), ki je še bolj s sekiro po kmetu tolkel, kakor jaz.' Prosil je slednjič vnovične obravnave. Na to bil je vidno pomirjen, pil, jedel in kadil viržinke, iz katerih je črne izbiral 'weil die schwarzen stärker sind', prosil celo gosli, da si še jedno zagode, a jih ni dobil, in je sploh kazal velik 'Galgenghumor'. Proti večeru je tudi g. prošt dr. Elbert obiskal delikventa – spovedal ga pa ni – in nato vršila se je seja, koje izid je bil, da se je justifikacija odložila in so se vsi akti takoj odposlali višjemu sodišču v Gradec.«²⁹

Časopisni poročevalci so seveda špekulirali, s čim se je prekanjeni cigan izognil napovedani justifikaciji, ki so ji rekli kar »Heldentod«. ³⁰ Belili so si glave, češ, le kako je mogoče, da se je nevarnemu zvitežu, ki bojda ni imel navadnih podplatov, »ampak spodaj kosmato kožo, da se sled ne pozna in nič ne sliši«, ³¹ dovolila obnovitev prei-

²⁹ Slovenski narod, 20. 5. 1899.

³⁰ Slovenski narod, 19. 5. 1899.

³¹ Slovenec, 17. 1. 1899.

skave in ponovna porotna obravnava. Niso pozabili tudi na strička Karla (»Karl Onkel«), kakor so klicali rablja Sellingerja, ki je menda odšel iz Novega mesta vidno razočaran, saj v svoji dvajsetletni praksi še ni imel primera, da bi moral podreti vislice, s katerih prej niso sneli nesrečnika.³²

In s kakšno izpovedjo se je zvijačni Held dejansko rešil iz rok krvnika? Pri preiskovalnem sodniku so v uradni zapisnik zabeležili, da Simon Held sedaj ve, da mu ne bo nič več pomagalo, vendar da hoče kljub temu vsaj zdaj povedati popolno resnico: »Njegova spremljevalca sta bila njegov brat Kaspar in neka Monika. Res je bilo, da so se kakšne tri tedne skupaj klatili naokrog. Pri tatvinah je bil stalno on pobudnik. Res naj bi tudi bilo, da je nosil nož s polomljeno konico, da pa on ni zabodel Martina Novljana, temveč da ga je Kaspar s svojim stiletom in da ga je ta pred tem potolkel na tla tudi s svojo mesarico.«³³

Heldov branilec je na podlagi te izjave vložil prošnjo za obnovitev procesa. Novomeško okrožno sodišče je obnovitev procesa zavrnilo, Helda pa je podučilo, da se lahko pritoži, kar je tudi izkoristil in dodal, da naj raje primejo pravega morilca. Senat okrožnega sodišča se je ponovno sestal in sklenil, da se izvršitev kazni zaenkrat odloži. Dva dni zatem je tudi z višjega deželnega sodišča v Gradcu na okrožno sodišče v Novem mestu prispelo obvestilo, da so bili akti o primeru Held predloženi vrhovnemu sodnemu in kasacijskemu sodišču in da je treba, kar zadeva kazen, počakati na nadaljnja navodila, rablja pa lahko odpustijo. 28. maja 1899 je višje deželno sodišče, ki so mu ponovno vrnili akte iz vrhovnega kasacijskega sodišča, sklenilo, da se obnovi proces proti Simonu Heldu spričo hudo delstva podlega umora.³⁴

Druga obsodba na smrt z obešenjem

Proti ciganu Heldu so torej ponovno uvedli preiskavo zaradi umora. Tokrat je izbral drugo taktiko obrambe. Trdil je, da so na svojem poho-

du po Beli krajini med drugim ukradli tudi liter brinjevca, ki so ga potem, ko je njegov brat Kaspar zanj kupil puško, izpili do zadnje kaplje. Nato da so prišli v neko vas, kjer naj bi Monika ukradla mesarico, ki pa si jo je takoj prisvojil Kaspar. Dalje, da so v neki hiši povprašali, če lahko dobijo kaj smodnika. V tej hiši naj bi s Kasparjem zagledala citre, na katere sta ljudem zaigrala nekaj melodij, Monika pa naj bi se medtem nekoliko razgledala po hiši. Ko so hišo zapustili, naj bi mu pokazala kuhinjski nož, ki je imel že takrat odlomljeno konico. Tokrat je tudi priznal, da je s tem nožem ranil Janeza Šemeta. Izgovarjal se je, da naj bi jim eden od sejmarjev grozil z žandarji, nek drug sejmar pa naj bi ga izzival tako, da mu je v nogo vrgel kamen. Trdil je, da so hoteli mirno oditi naprej, vendar jih kmetje niso pustili pri miru. Iz neke ograje naj bi kmetje izdrli debele kole in stekli za njimi. Held je poudaril, da jih je pozval, da naj jih pustijo pri miru. Toda kar naenkrat naj bi ga Janez Šeme zahrbtno napadel in medtem ko se je branil, ga je zabodel v uho. Pri tem je dodal, da bi bila Šemetova poškodba še mnogo hujša, če bi nož imel konico. Medtem ko naj bi se on tepel s Šemetom, sta se spoprijela še Kaspar in Martin Novljan starejši. Kaspar je slednjega med pretepom s sekiro usekal po glavi. Kmetje naj bi se medtem že razkropili naokrog, on pa naj bi pohitel na pomoč Novljanu. Najprej naj bi Kasparju vzel iz rok mesarico. Toda Kaspar naj bi tedaj segel v desni hlačni žep in izvlekel na obeh straneh nabrušen stilet, s katerim naj bi Novljana zabodel v vrat.³⁵

Simon Held, ki je »pri prvi razpravi odločno tajil, da je on tisti večji in mlajši cigan, ki se je okoli klatil z omenjenim kozavim ciganom in ciganko, /.../ je pri vnovični razpravi priznal svojo pričujočnost na licu mesta, in le tajil vdeležbo pri umoru.«³⁶ Odločno je zatrjeval, da se ni Novljana niti dotaknil in da je vsega kriv Kaspar, da je Kaspar pravi morilec. Njegove trditve so s ponovno pritegnitvijo prič seveda preverili do najmanjših podrobnosti. Po preiskavi je državno tožilstvo Helda ponovno obtožilo umora. Razlika od prejšnje obtožbe je bila samo v tem, da so tokrat v obtožnico zapisali, »da je ravnal po dogovoru in sporazumno z drugim sodrugom.«³⁷

Held je ob ponovni preiskavi samo še globlje zabredel. Na dan so namreč priplavali še nekatere

³² Glej: *Slovenec*, 23. 5. 1899; *Slovenski narod*, 23. 5. 1899 in *Dolenjske novice*, 1. 6. 1899. *Rabelj Sellinger, ki se mu je Held »izmuznil«, je v svojem življenju obesil 43 ljudi. Umrl je jeseni 1899, star šele 37 let. »Sellinger je bil vzlic svojemu poslu baje prav dober človek. Usmrtiti je znal naglo in tako spretno, da so obešeni kolikor možno najmanj trpeli.«* – *Slovenski narod*, 18. 11. 1899.

³³ *Dolenc, Beiträge...*, str. 329-330.

³⁴ *Ibidem*, str. 330.

³⁵ *Podrobneje: ibidem*, str. 330-331.

³⁶ *Tiskana sodba*.

³⁷ *Dolenc, Beiträge...*, str. 331.

ri novi podatki o tatvinah, ki naj bi jih tatinska trojica zagrešila na svoji poti iz Bele krajine preko Toplic do Krke. Nasilni Held naj bi med drugim nekemu Alojzu F. grozil celo z mesarico, ki naj bi jo nenadoma potegnil izpod suknje ter zakričal: »Zdaj bo pa glava odletela v zrak!«³⁸

Pri drugi porotni obravnavi, ki se je začela 21. novembra 1899, so proti ciganu Heldu torej na splošno uporabili isto dokazno gradivo kot pri prvi. Held se je zagovarjal »jako nesrečno in se zapletal v protislovja«. V »natlačeno polni dvorani« je dolžil priče, da lažejo in se zaklinjal, da samo on govori čisto resnico.³⁹ Svojo obrambo je podkrepil z izjavo, da bodo kmetje tako ali tako vedno cigana »pomočili v drek«, da pa sam nima tako slabega srca, da bi bil zmožen storiti tako strahovito dejanje, kot je umor. Na vsak način naj bi bili kmetje tisti, ki so izzvali prepир.⁴⁰

Heldova izjava, da bi ga kmetje kot cigana tako ali tako vedno »pomočili v drek«, seveda ni bila iz trte izvita. Dolenjski kmetje, kot nam poroča že Janez Trdina, so namreč o ciganih menili, da »vsaki ve, da so vsi cigani tatovi in malopridneži, ki delajo škodo in nadlego.«⁴¹ Tudi več kot četrstoletja kasneje se govori o ciganski nadlogi, o ciganski kugi, o »delomrzni in tuji lastnini skrajno nevarni sodrgi.«⁴²

O potepinskih ciganih kot o groznem davku mnogim kmetom poročajo tudi Novice.⁴³ »Davkar se prikazuje v ciganih v četrterih podobah: berač, prerokovalec, konjski barantač in tat.« Najhujši davek za kmeta je seveda cigan tat. »Nobena stvar ni varna pred njim, on krade vse, kar more, posebno perutnino, perilo, ki se zunaj suši, poljske pridelke v hiši in na polji, sadje, razen tega pa drva v hosti, s katerimi si kuha in za gorkoto kuri. To uganja tem lažje, ker se ga kmet resno lotiti prav ne upa – boječ se, da bi mu ne zažgal ali 'zacopral', ker po nekaterih krajih pripisujejo ciganom še zdaj neko čarovniško moč...«⁴⁴

K temu »ciganskemu intermezzu« lahko dodamo še, da je katoliški Slovenec takoj po prijetju

glavnega osumljenca Helda zahteval »izjemno stanje in nagli sod« za ničvredno cigansko sodrgo.⁴⁵ Zaradi tatvin in vlomov »na jako predrzni način« je maja 1899 proti ciganom ukrepalo tudi slavno novomeško okrajno glavarstvo. Županstvom je ukazalo, naj po vaseh organizirajo posebne nočne straže in ukrepajo proti klateštvu. Ukazalo je tudi, da se cigane ali ciganke, ki imajo uši, popolnoma kratko ostriže in tudi sicer osnaži ter izrazili prepričanje, da se potem ne bodo nikoli več prikazali.⁴⁶

Naravnost znanstveno fantastična pa se zdi novica o strašnem hudodelstvu v ciganom izredno nenaklonjenem dolenskem glasilu: »Pred nekaj dnevi so ujeli in zaprli na Hrvaškem dva cigana in ciganko, od katerih je en cigan utekel. – Preiskali so stranišče, ktere ga je ciganka rabila, in našli so zlat prstan, uro, novo obleko, več robcev in žakelj, v katerem se je nahajalo dvoje glav pet tednov in petnajstih tednov starih otrok. Tu bodo zopet grozne hudobije na dan prišle.«⁴⁷

Gornji navedki lepo slikajo mišljenje in razpoloženje dolenskega podeželskega prebivalstva do ciganov in to je gotovo igralo določeno vlogo tudi pri sodnem procesu proti Heldu, ki so mu tudi drugič dokazali, da je kriv umora Martina Novljana starejšega. Ponovno so ga obsodili na smrt z obešenjem. Enajst porotnikov je bilo za, eden pa proti. Izrečena obsodba je vzbudila tudi glasno odobravanje občinstva v nabito polni dvorani. »Na pripombo g. predsednika, da je Heldu dovoljeno se proti razsodbi v treh dneh pritožiti, odgovoril je Held: 'Kaj se hočem pritožiti, saj sem že zadosti pretrpel, obesil se bom še danes sam.' V spremstvu dveh orožnikov in uklenjen po stopnicah idoč, dejal je radovednemu občinstvu: 'Hudiči! Le naglejte se me, da boste vsaj siti.'«⁴⁸

Heldov branilec dr. Žitko se je sicer pritožil, toda »c. kr. najvišji sodni in kasacijski dvor na Dunaji je z razsodbo z dne 24. januarja 1900 zavrgel ničnostno pritožbo Simona Helda, Njegovo c. kr. apostolsko Veličanstvo pa je z najvišjim sklepom z dne 22. februarja 1900 prepustilo svojemu najvišjemu sodnemu dvoru vršiti svojo naj-

³⁸ *Ibidem*, str. 332.

³⁹ *Slovenski narod*, 21. in 22. 11. 1899. Glej tudi: *Slovenec*, 23. 11. 1899 in *Dolenjske novice*, 1. 12. 1899.

⁴⁰ Glej: *Dolenc, Beiträge...*, str. 332.

⁴¹ Janez Trdina, *Podobe prednikov: Zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870-1879*, Ljubljana 1987, str. 177.

⁴² *Laibacher Zeitung*, 27. 9. 1902.

⁴³ *Novice*, 19. 1. 1881.

⁴⁴ *Novice*, 19. 10. 1881.

⁴⁵ *Slovenec*, 17. 1. 1899.

⁴⁶ *Dolenjske novice*, 15. 5. 1899; *Slovenec*, 23. 5. 1899.

⁴⁷ *Dolenjske novice*, 15. 12. 1899.

⁴⁸ *Slovenski narod*, 22. 11. 1899. Glej tudi: *Slovenec*, 23. 11. 1899.

višjo sodno oblast nad Simonom Heldom po zakonu.⁴⁹ Po ukazu c. kr. najvišjega in kasacijskega sodišča na Dunaju z dne 26. februarja 1900 št. 3059 naj bi se smrtna sodba izvršila 3. marca ob pol osmih zjutraj.

Izvršitev kazni

Potem ko je Simon Held po izreku sodbe zopet prišel nekoliko k sebi, je še enkrat prosil za pomilostitev. Tudi tokrat je trdil, da je nedolžen in krivdo za umor valil na Kasparja. Opozoril je tudi na svoje fizično trpljenje, saj je bil zaradi begosumnosti od 9. januarja 1899 vklejen v verige. Za milost pa lahko prosi še posebno zato, ker je v času po 18. maju zaradi podaljšanja smrtnega strahu tudi duševno hudo trpel. Na koncu se je skliceval še na svojo mladost in pristavil, da se bo korenito poboljšal. »Prošnjo za pomilostitev so zapisali, Simon Held pa jo je lastnoročno podpisal. V skoraj enoletnem preiskovalnem zaporu se je namreč naučil pisati.«⁵⁰

Medtem ko je Held v čakanju na izvršitev kazni preživil mučne in peklenke dneve, se je v zaporu pripetil še en omembe vreden prizor.⁵¹ Neki jetnik je namreč opazil Helda, kako se spreha po dvorišču jetnišnice. Hotel ga je prestrašiti. Hitro je odprl okno na hodniku ter ga poklical. Ko se je Held ozrl navzgor, je z roko napravil gesto obešanja in zaklical: »Rabelj je že prispel z Dunaja!« Held bi skoraj omedlel in potreboval je nekaj ur, da si je od strahu zopet opomogel.

Takšno obnašanje na smrt obsojenega Helda ni nič kaj presenetljivo. Čas obsojenčeve smrti je bil namreč »vnaprej znan, bil je tako rekoč popolnoma predvidljiv. Svetopisemsko svarilo 'Čujte, saj ne veste ne dneva ne ure' za na smrt obsojenega ni veljalo. Za povprečnega človeka je občutek, da ne pozna svoje zadnje ure, pomirjujoč, za žrtev smrtno kazni pomeni napoved dneva in ure neizbežne smrti zaostritev kazni.«⁵²

2. marca 1900 so Helda zares obvestili, da ga cesar ni pomilostil. Vse do trenutka, ko so mu naznanili, da bo naslednji dan ob 7. uri zjutraj obešen, je še dokaj optimistično upal na pomi-

lostitev. Ko je slišal sodni sklep, pa mu je upadel obraz. Bil je ves iz sebe. Jedel je zelo malo, pač pa je v zadnjih urah življenja prežvečil ogromno tobaka. Popoldne je izrazil še poslednjo željo, da bi lahko zaigral na violino. Predsednik sodišča mu je podobno kot maja željo odrekel, saj se je zbal, da bo Held poskušal z njeno pomočjo priti v stik s skupinami ciganov, ki so se klatile v bližini Novega mesta. Novica o tem, da ni bil pomiloščen, se je namreč bliskovito razširila po mestu, poleg tega pa so »krožile najrazličnejše govorice o tem, da se pripravljajo cigani osvoboditi svojega tovariša.«⁵³

»Held celo noč ni zatisnil očesa. V zgodnjih jutranjih urah je še nagovarjal ječarja, naj pokliče predsednika komisije porotnega sodišča, češ da bi mu moral še nekaj povedati. Toda paznik je imel stroga navodila, da v nobenem primeru ne sme zapustiti svojega stražarskega mesta.«⁵⁴

Simon Held si je do poslednjega trenutka na vsak način prizadeval rešiti življenje. Metod Dolenc se spominja, da je šel proti vešalom dokončno. Verige na nogah so mu namreč takoj po razglasitvi, da bo usmrčen, sneli. Ko sta ga rabljeva pomočnika že zgrabila, da bi ga dvignila na vislice, je še zadnjič hotel zagotoviti predsedniku, da ni kriv. Toda stavka ni mogel dokončati, kajti rabelj je že opravil svojo nalogo. Do kakšnih posebnih incidentov ob justifikaciji ni prišlo. Po minuti in pol je rabelj javil, da je izvršil smrtno kazen, sodni zdravnik pa je ugotovil, da je smrt nastopila 12 minut po zadržanju zanke okrog Heldovega vratu.⁵⁵

Nepozabna, nezaslišana senzacija

Heldov strašen zločin in justifikacija sta na Dolenskem nedvomno vzbudila veliko pozornost. Od obeh storilcev so prijeli samo enega. Obe porotni obravnavi sta bili izredno dobro obiskani. Heldov primer je bil v mestecu ob Krki več kot eno leto najbolj priljubljena pogovorna tema. Že po prvem procesu, ko ni ničesar hotel priznati, so ugibali, ali bo obešen ali ne. Napekost je popustila, ko so izvedeli, da ne bo pomiloščen, mrzlično pa je ponovno narasla, ko je maja prišlo do senzacionalnega preobrata in se

⁴⁹ Tiskana sodba.

⁵⁰ Dolenc, *Beitträge...*, str. 333.

⁵¹ Dr. Metodu Dolencu ga je leta 1912 po spominu opisal takratni novomeški ječar – Dolenc, *Beitträge...*, str. 333.

⁵² Teodor Domej, *O zadnjih javnih usmrčitvah v Celovcu, v: Od Maribora do Trsta. Zbornik referatov, ur. Darko Friš in Franc Rozman, Maribor 1998, str.242.*

⁵³ Peter Vodopivec, *Slovenci in smrtna kazen (1848–1941), v: Smrtna kazen, Zbornik, Ljubljana 1989, (dalje: Vodopivec, Slovenci in smrtna kazen...), str. 209.*

⁵⁴ Dolenc, *Beitträge...*, str. 334.

⁵⁵ *Ibidem.*

je Held s premetenim priznanjem za las izognil zanki in dosegel obnovitev procesa. Ko je bil pred nabito polno dvorano drugič obsojen na smrt, so ljudje ponovno ugibali, ali bo kazen izvršena ali ne, saj ni bil obsojen enoglasno. Ugodno rešena bi bila lahko tudi ničnostna pritožba, ljudje pa so menili tudi, da ga bo morda cesar pomilostil zaradi smrtnega strahu, ki ga je doživljal v času po obnovitvi procesa ipd.

Lahko si samo predstavljamo, kakšna nezaslišana senzacija je bila novica, da Held, kljub svoji zvitosti, ne bo ušel smrtni kazni. »Novica je delovala kot osvoboditev od more hudih skrbi, da naj bi prebrisanemu hudodelcu vendarle uspelo z drznim pobegom pobegniti na prostost. Novica se je ponovno bliskovito razširila po mestu in okolici, znanci iz drugih mest so bili obveščeni in priklicani. /Podobno kot ob usmrtitvi zahrbtnega morilca Matije Režka 4. novembra 1898/ spet niso mogli vsem, ki so hoteli prisostvovati justifikaciji, dopustiti udeležbo.«⁵⁶

O živi radovednosti ljudstva, da bi prisostvovalo obešanju hudodelca, pričajo naravnost fascinantni podatki, da se je zadnje javne novomeške usmrtitve Na gavgah na Marofu 12. julija 1865, kjer so zaradi naklepne umora obesili Uršo Stare, Mico Grafut in Antona Lokarja, udeležila ogromna množica radovednejšev od blizu in daleč. Zločin je na široko odmeval po Dolenjskem in ljudje so kar razgrabili tiskano Smrtno sodbo, ki jo je natisnil novomeški tiskar Tandler. Ob obešanju je bilo menda navzočih čez 5000 ljudi, medtem ko je Novo mesto samo takrat štelo nekaj čez 2000 ljudi. Po usmrtitvi so uspešno prodajali tudi razmnoženo risbo vseh treh obešenec, ki jo je izdelal neznani avtor.⁵⁷

Leta 1867 je bil v poslanski zbornici sprejet sklep, ki je odpravil javne usmrtitve in s koncem leta 1868 so se javne eksekucije dokončno umaknile za zidove jetnišnic. Smrtna kazen z obešanjem pa je ostala. Javni spektakel kaznovanja s smrtjo so zamenjala skrita morišča. Javni obred usmrčevanja je postal karseda diskretno dejanje. Ritual usmrtitve je bil za večino ljudi le še čudna skrivnost, ki sta jo poznala pravosodje in obsojenec ter posamezniki, ki so imeli do-

stop na prizorišče s posebnimi vstopnicami. Prej javno gledališče groze je zamenjal ekskluziven spektakel na dvorišču okrožnega sodišča. Za široke kroge prebivalstva so odslej časopisi popolnoma prevzeli vlogo obveščanja o usmrtitvah.⁵⁸

Tajne usmrtitve v času našega junaka so bile redke, saj so se višja sodišča vse pogostejše zatekala k pomilostitvam.⁵⁹ Vsekakor pa so bile zaradi svoje redkosti izredna senzacija. V Novem mestu je, kot poročajo Dolenjske novice, od leta 1820 tako končalo na vislicah 8 oseb, in sicer »leta 1820. neki kmet iz Mačkovca radi uboja, konec tridesetih let nek finančni stražnik, leta 1859. nekdo iz Drgajnih sel radi umora, leta 1865. dve babure, Urša Stare in Marija Grafut ter Anton Lokar, leta 1898 Matija Režek in letos Simon Held«. ⁶⁰ Od leta 1820 je bilo torej v središču Dolenjske 6 justifikacij, 4 javne na prostem in 2 za izbrane posameznike na dvorišču okrožnega sodišča. Zadnji dve usmrtitvi še posebno bijeta v oči, če pomislimo, da je bilo v celi Avstriji v letih 1899 do vključno leta 1909 izvedenih samo 14 justifikacij.⁶¹

Po ukinitvi javnih usmrtitev se je zaradi izredne senzacionalnosti že v zgodnjih jutranjih urah zbralo ogromno ljudi. Številni nesojeni gledalci, torej tisti brez vstopnic, so se morali zadovoljiti z opazovanjem zidov okrožnega sodišča. Od daleč so poskušali potešiti svojo radovednost ter občutiti potek dogodkov na jetniškem dvorišču in posredno podoživeti razpetje hudodelnika med nebo in zemljo.⁶²

In kakšni so bili občutki udeležencev? Ohranili sta se dve pričevanji. Metod Dolenc se je kot gledalec prepričal, »da v trenutku, ko je Held že stal pod vislicami in si še enkrat upal rešiti vsaj nekaj minut življenja, nihče od prisotnih ni dobil drugega vtisa kot to, da za individuuma Heldove vrste pomeni smrt edino kazen, ki mu bo dejansko pognala strah v kosti, dasiravno naj bi bila zanj kot svobodnega sina narave morda dosmrtna ječa nič manj strašna kot smrt«. ⁶³ Dolenc,

⁵⁶ *Ibidem*, str. 335-336.

⁵⁷ Podrobneje o tem: Karel Bačar, *Pesem o obešanju v Novem mestu. Dolenjski list*, št. 51, 22. 12. 1988. *Risbo treh obešenecv in Tandlerjevo tiskano Smrtno sodbo hrani Dolenjski muzej v Novem mestu.*

⁵⁸ *Prim.: Andrej Studen, Gnušni teater. Nastilje nad človeškim telesom v 16., 17. in 18. stoletju, Maska, 3, 1993, št. 4/5, str. 36.*

⁵⁹ *Prim.: Vodopivec, Slovinci in smrtna kazen...*, str. 200.

⁶⁰ *Dolenjske novice*, 15. 3. 1900.

⁶¹ *Dolenc, Beltrage...*, str. 315-316.

⁶² *Prim.: Vodopivec, Slovinci in smrtna kazen...*, str. 204-205.

⁶³ *Dolenc, Beltrage...*, str. 336.

ki ne govori v prid justifikacijam in tedanji sodnokaznovalni praksi je k temu še dodal, da v najširših slojih prebivalstva ni nikomur padlo na misel, da bi kakorkoli kritiziral izvrševanje kazni. »Očitno je med ljudstvom še vedno živela zavest pravice, da morajo biti najtežji zločini najtežje kaznovani in da naj bi samo strah pred temi najtežjimi kaznimi najbolj pokvarjene zločince vsaj kolikor toliko držal v šahu.«⁶⁴

Drugi pričevalec je pisec Novomeških spominov Josip Wester, ki takole pripoveduje: »Najprej sem se nastanil pri Štemburju v Kandiji, saj je bila njegova gostilna na najboljšem glasu. Tu sem se neki večer seznanil s pisateljem Ivanom Puceljem, ki se je bil nalašč pripeljal v Novo mesto, da bi prisostvoval justifikaciji cigana Helda. Čudno se mi je zdelo, da ga tolikanj mika ta usmrtitev, in pojasnil mi je, da ga kot pisatelja zanima videti obsojenca na njegovi poslednji poti, češ da mu utegne to nuditi motiv za kako povest. Tudi meni je Štembur, takrat šmihelski župan, ponudil vstopnico za na morišče. Žal mi je bilo, da sem šel gledat ta odurni srednjeveški prizor. Zdaj obešenec, prej pa pustne šeme – vse to sem smatral za zlovesče avspicije svoje druge novomeške dobe.«⁶⁵

Ravnodušna javnost in maloštevilne zgrožene izjeme

O Heldovi usmrtitvi je seveda poročalo tudi časopisje, saj so bile novice o usmrtitvah in obešencih za bralstvo izredno zanimive. Ker je bila široka javnost izključena iz ceremoniala razpetja hudodelnikov med nebo in zemljo, so časopišna poročila postala za radovedno ljudstvo »pač edino odprto okno na morišče.«⁶⁶ Usmrtitve so bile svojevrstna senzacija tudi zaradi svoje redkosti in poročevalci so se potrudili, da bi kar najbolj vestno opisali spektakularen in nevsakdanji dogodek. Že pred napovedano usmrtitvijo so poročali o prihodu krvnika, o postavitvi vešal, o obnašanju obsojenca, ki mu je bilo sporočeno, da je bila njegova prošnja za pomilostitev zavrnjena, o njegovih poslednjih željah in o obredu, s katerim so obsojenca pripravili na smrt, nazadnje pa še o žalostni proceduri, ki so jo pred firbci prikrivali zaporniški zidovi.

Časopišna poročila so vsebovala elemente gledališke predstave, ob kateri naj bi bralce spreletavala srh in groza. Oba osrednja slovenska časopisa sta že dan pred Heldovo usmrtitvijo poročala, da je novi dunajski rabelj Lang s svojima hlapcema že prispel. Rabljev prihod je sploh povsod vzbujal živo radovednost. Na moža z nič kaj uglednim poklicem so ljudje prežali že na ljubljanskem kolodvoru, od koder je nato nadaljeval vožnjo proti Novemu mestu. Slovenski narod poroča o ljubljanskih firbcih sledeče: »Ljudje na kolodvoru so takoj izvedeli, da je prišel rabelj, in vse je vrelo v bufet, kjer se je okrepčaval za nadaljnjo vožnjo. Lang je srednje visokosti in močan človek... Svoj čas je bil kavarniški kuhar in se je v prostih urah bavil z atletiko. Zadnja leta je zasledil, da je prav za prav rojen za krvnika in je od tedaj iz ljubezni za ta poklic prostovoljno sodeloval pri raznih usmrčenjih.« Bralce so še seznanili, da bo Simon Held po smrti rablja Sellingerja prvi, »kateremu bo novi krvnik samostojno položil konopec okrog vrata.«⁶⁷

Slovenski narod pred usmrtitvijo ni varčeval s še poslednjim neprizanesljivim grimenjem nad zločinskim ciganom Heldom in cigansko drhaljo sploh. Poročal je, da je Held »vsled svoje prefriganosti našim sodiščem dal toliko posla, kakor menda doslej v celi Avstriji še noben na smrt obsojeni morilec. Ker je postal novomeški okraj po odhodu okrajnega glavarja viteza Schwarza, ki je ciganske druhalci neusmiljeno preganjal – pravi eldorado, in so se poleg domačih še cigani iz kamniškega in postojnskega glavarstva ter sosedne Hrvaške pri nas shajali in ubogega kmeta z ropom in krajo ustrahovali, je bilo potrebno, da se je statuiral nekak eksempl... Cigan se je ves čas po zadnji obsodbi vedel skrajno surovo in arogantno... Navihan, kakor je bil in kakor so pazniki rekli, 'z vsemi žavbami namazan', simuliral je jedenkrat bolezen, češ, da kri pljuje. No, hudega ni bilo nič – prebodel si je čeljusti in nato 'kri pljuval'. Dejanski menil se je svojih okov oprostiti in v jetniško bolnico priti, od ondot jo pa – za svojo ljubico popihati na Ogrsko. Saj pomagačev bi imel dovolj. Cigani so časih sodiščno jetnišnico kar oblegali in se s ciganom v svojem 'halopinč'-jeziku pomenkovali. Iz ciganove kletke vidi se na cesto in je že zadnji čas, da se bo okrožno sodišče preselilo v varnejšo novo justično poslopje, ker iz te jetnišnice jih je že nekaj nevarnih ptičkov pobegnilo.«⁶⁸

⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁵ Josip Wester, *Novomeški spomini, Novo mesto 1958, str. 33.*

⁶⁶ Vodopivec, *Slovenci in smrtna kazen..., str. 223.*

⁶⁷ Slovenski narod, 2. 3. 1900.

⁶⁸ Slovenski narod, 3. 3. 1900.

Held naj bi šele potem, ko je izvedel, kdaj bo odbila njegova zadnja ura, postal precej miren in vdan v svojo usodo. Svoje dotedanje »odurno obnašanje« naj bi obžaloval in prosil, naj mu vsi, ki so z njim imeli sitnosti, odpustijo. »Ponoči je Held spal od 11. do 4. ure. Danes malo pred pol 8. uro predstavil se mu je krvnik Lang v ječi in mu je s črno svilnato vrvico zvezal roki. Točno ob pol 8. uri so ga odpeljali na dvorišče, kjer so bila postavljena vešala. Naprej sta šla dva orožnika, za njima kanonik Jeriha in za njim Held. Ob strani je šel ječar, oficijal Arh. Zadej sta bila spet dva orožnika. Ko je Held zagledal vešala, je usta malo zategnil, kakor da bi se hotel jokati, pa se ni jokal. Stopil je pod vešala. Ko sta ga krvnikova hlapca vzdignila, je rekel: 'Moj Bog, k' nisem nikol' kriv'. Zadnje še ni bil čisto izgovoril, ko mu je bil krvnik že vrgel vrvico okrog vratu in jo zadrgnil. Hlapca sta ga potegnili za roke navzdol, krvnik pa mu je tiščal usta in oči skupaj in mu je malo zavil glavo. Vsa ta procedura je trajala 85 sekund. Srce mu je še bilo 12 minut in nato je zdravnik dr. Vavpotič konstatiral smrt. Ko je krvnik svoje delo končal je dejal predsedniku: 'Herr Präsident, melde gehorsamst, ich habe mein Amt vollzogen.' Truplo je viselo eno uro na vešalih, potem so ga sneli, položili v črno leseno krsto in ga odnesli v mrtvašnico na pokopališče, kjer so ga prišli ljudje gledat, dokler se ni izvršila obdukcija.« Pri justifikaciji je bilo navzočih 50 do 70 gledalcev, ki so bili enotnega mnenja, da je krvnik Lang svoje delo prav dobro opravil.⁶⁹

Slovenski narod si je prizadeval, da bi justifikacijo, ki naj bi bila »eksempel« drugim ciganom, ki so se klatili po Dolenjskem, prikazal karseda natančno in podrobno. Podobno so o usmrtni pisali tudi drugi časopisi. Opisi so podobno kot prej pa tudi kasneje, med obema svetovnima vojnama, izrazito brezosebni. Slovenska javnost je tudi usmrtni Simona Helda sprejela z običajno ravnodušnostjo.⁷⁰

Heldova usmrtitev torej na splošno skoraj nikogar ni ganila. Komajda kdo je ob tem čustveno reagiral in dogodek bi skorajda brez komentarja kmalu utonil v pozabo, če se ne bi nanj z obširnimi protestom odzval Anton Aškerc. Pesnik je bil nad natančnim opisom žalostne cere-

monije v naših časnikih naravnost zgrožen, zato je v Ljubljanskem zvonu pod psevdonimom dr. Clemens Severus objavil članek Smrtna kazen, ki je »bržčas najbolj in v svojem pristopu najširše zasnovana obsodba kaznovanja s smrtjo v slovenskem tisku«⁷¹ pred prvo svetovno vojno. Ogorčeni Aškerc je neprizanesljivo oporekal ravnodušni radovednosti slovenske javnosti. Tudi v slovenskem tisku je opazil »brezsrdni, cinični verizem, naturalizem, realizem – ad libitum! kakor hočete – s katerim drugod slikajo zadnje trenutke nesrečnega človeka«.⁷² Po Aškercem prepričanju bi si moralo prav časopisje z vsemi silami prizadevati za predrugačenje okusa bralcev, ki še vedno »hočejo in morejo brati take stvari«. Pri bralcih bi moralo odpraviti stare predsodke, ki sodijo v ropotarnico barbarskih časov in v njih vzbuditi »gnus in stid« zoper institucijo smrtne kazni.⁷³

Vse kriči po ženski enakopravnosti. Kaj pa smrtna kazen?

Pa vendar Aškerc ni bil edini, ki se je oglašil po Heldovi usmrtni. Svoja razmišljanja ob primeru Held je razgrnil tudi neki dr. J. J., po vsej verjetnosti jurist, z dokaj dobrim znanjem o vprašanju smrtne kazni v Avstriji in tudi drugod. Že štiri dni po žalostni dogodbi v Novem mestu se namreč v Slovenskem narodu pojavi zanimiv podlistek Smrtna kazen, ki ga je dr. J. 5. februarja z Dunaja poslal uredništvu. V cesarski prestolnici so namreč nedavno obesili Julijano Hummel, ki je z nezaslišanim trpinčenjem povzročila smrt svoje hčerke. Primer je bil toliko bolj senzacionalen, ker na Dunaju že 90 let niso obesili ženske. Davnega leta 1809 so namreč obesili »neko branjevko, ki je umorila svojega moža, da bi živel v zvezi s svojim ljubimcem. Od takrat Dunaj ni več videl nasilne smrti zloдейke. Cesarica Elizabeta je od cesarja izposlovala obljubo, da ne podpiše nobene smrtne obsodbe zloдейke, in res bile so vse pomiloščene, dokler je ona živel; a tudi malo zločincev, obsojenih k smrti, je res pretrpelo to grozno kazen, večina pa je bila pomiloščena k ječi za vse življenje«.⁷⁴

⁷¹ *Vodopivec, Slovenci in smrtna kazen...*, str. 215.

⁷² *Dr. Clemens Severus, Smrtna kazen, Ljubljanski zvon XX/1900, str. 405.*

⁷³ *Ibidem, str. 405, 412. Mnogo podrobneje o Aškercem nazorih proti smrti kazni glej: Vodopivec, Slovenci in smrtna kazen...*, str. 215-217.

⁷⁴ *Slovenski narod, 7. 3. 1900.*

⁶⁹ *Ibidem.*

⁷⁰ *Prim.: Peter Vodopivec, Smrtna kazen v tisku na Slovenskem (1848-1878). Kronika, letnik 25, 1977, št. 1, 37-48; Vodopivec, Slovenci in smrtna kazen...*, str. 191-229.

Med Dunajčani je justifikacija Hummelovke sprožila živahno razpravljanje, ali je smrtna kazen upravičena ali ne. Ko se je med obravnavo izkazalo, da je surova mati s strašnim mučenjem povzročila smrt svoje hčere, ko je prišlo na dan, da trinoški materi ni do kesanja, pač pa da je »slabša od vsake zveri«, je seveda marsikdo pritrdil državnemu pravdniku, da si zasluži neizprosno pravico – smrtno kazen. »Le s smrtjo naj poravna neusmiljena mati svojo krivdo.«⁷⁵

Toda dr. J. je takoj pristavil, da je danes (vsaj med razumniki) »le pičlo število onih, ki brezpogojno odobravajo usmrčenje zlodejcev. Večina so to pristaši ostrašenja, ker si obečajo od take smrtne kazni vzgojilno in svarilno moč.« Ker so pred kratkim v Novem mestu obesili kar dva zločinca, je seveda razumljivo, da se tudi na Kranjskem zadnji čas veliko razpravlja o umestnosti ali neumestnosti smrtne kazni. Dr. J. piše, da so v preteklosti zagovarjali smrtno kazen – ki je bila takrat zelo pogosta – s teorijo zastraševanja. »Zato so justificirali zločince javno, pred velikim številom gledalcev ter so v očigled takega pretresljivega trenutka sodniki imeli primerne nagovore. A kljub vsemu temu zlodejstva niso pojemale; ta 'teorija zastrašenja' torej nikakor ni donesla zaželenega praktičnega uspeha. Dandanes pa so smrtne kazni v obče redke; zločince obešajo v malem dvorišču, vpričo le malega števila gledalcev, (razen sodniškega občja in službujočih stražnikov, so prisotni le še časnikarski poročevalci). Na veliko občinstvo torej ne vpliva več gledanje, temveč le poročilo o smrtni kazni, – kljub temu se zlodejstva niso pomnožila. Nov dokaz, da 'teorija zastrašenja' nima veljave.«⁷⁶

Dr. J. nadaljuje, da justifikacije tudi ni možno odobravati s krščanskega stališča, »saj pravi Bog, da je maščevanje Njegovo, da si ga ne sme lastiti človek. – Ali pa ni dosmrtna ječa večja kazen nego smrt? Zločinec je res zaprt, ločen od človeške družbe, a ima priliko, da obžaluje svojo pregreho, da se zanj pokori, torej s krščanskega stališča jedino pravo. Tudi obče človeško, ljudomilo čustvo je odločno proti smrtni kazni, kajti obešanje je vendarle umor človeka. Res, da zločinec v ječi trpi dostikrat hude duševne muke – telesne so po sedanjí uravnavi, hvala Bogu, odpravljene, – a podana mu je prilika, da poravna svojo pregreho; da morda celo po daljši vrsti let, ako

se je vzorno vedel, doseže pomiloščenje in postane zopet vrl člen človeške družbe.

Vsled ljudomilosti so sicer odpravili one tri dni, katere je preje preživel zločinec po potrditvi smrtne kazni, vse tri dni, katere so mu skušali po možnosti olajšati s tem, da so jim stregli in jih gostili ter jim spolnjevali po možnosti vse želje. Zdaj se zločincu na večer napove potrdilo smrti, v jutro pa ta že izvrši. Jeli to res mnogo bolj humanitarno? Gotovost smrti se mu sicer skrajša, a negotovost, strah, obup, ki ga je trpel od obsodbe do potrditve, (in to traja včasih cel mesec), gotovo ni nič manj mučna. In kdo ve, ali mu ni hipna izvršitev smrti strašnejša nego daljša priprava nanjo? Vsa humaniteta, ki vlada pri smrtni kazni, je torej le navidezna, in justifikacija je in ostane madež, katerega si naj izbriše vsaka civilizirana država.«⁷⁷

V nadaljevanju se dr. J. ponovno povrne k primeroma Hummel in Held. Hummelovka je kljub temu, da je priznala svoj gnusni zločin, še zadnji hip trdila, da ni zaslužila smrti. In tudi Heldove zadnje besede so bile: »Nedolžen sem.« Piscu se je nehote vsilila misel, da lahko pri obeh zločincih prav zaradi njune izredne surovosti in neizobraženosti pogrešamo spoznanje njunega zločina. Pravi, da so ju zdravniki »sicer priznali za duševno zdrava, torej je bilo dejanje iz blaznosti, iz nezavednosti izključeno, kljub temu je lahko mogoče, da je bilo njiju naziranje tako, da sta se v resnici smatrala za žrtev krivične sodbe. Brez dvoma je tako naziranje neopravičeno, a vendar je mogoče; in potem je njiju kazen dvakrat strašna, ker zločin, katerega se kdo ne zaveda, vendar ne more trpeti najhujše kazni.«⁷⁸

Mnogim, ki so si v tem času belili glavo, ali ni morda smrtna kazen za ženske pregrozna, pa dr. J. v zaključku svojega podlistka odgovarja: »No, ako se ženska pregreši istotako kot moški, zakaj se ne bi istotako kaznovala, ako ni posebnih, po njenem spolu povzročenih olajšavnih momentov? V današnjih dneh, ko vse kriči po ženski enakopravnosti, naj se ta ne razteza tudi na kazen? A v tem slučaju je bila krivda Hummelovke mnogo večja nego moževa, in poleg tega še pregrešitev proti materini ljubezni vse večja nego ona proti očetovi; zato je tudi vladar podpisal njeno smrtno kazen, dočim je moževo izpremenil v dosmrtno ječo. Pri Heldu pa je bil dokaz

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Ibidem.*

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ *Ibidem.*

krivde nedvomen, njegov značaj je bil skrajno surov, njega predrznost in ciničnost brezprimer- na, a vrsta njegovih zločinov taka, da je bil Held res nevaren člen človeške družbe.«⁷⁹

Pisec se torej pridružuje tedanjim nasprotnikom smrtne kazni in se zavzema, da bi jo morala vsaka civilizirana država odpraviti. Ker pa je bila smrtna kazen v Avstriji še vedno v veljavi, pa se zavzame, da naj bo pravica tudi v tem pogledu enaka tako za moške kot za ženske.

Epilog

Grozovit zločin, za katerega je cigan Simon Held plačal z življenjem, je močno odmeval po Dolenjskem. Heldova justifikacija je bila izredna senzacija, ki je ljudi vrgla iz tira vsakodnevnega življenja. Zanimanje javnosti za proces in izvršitev kazni je bilo izjemno, pa čeprav je bila množica radovednežev, ki se je že navsezgodaj zbrala pred novomeškim okrožnim sodiščem, pri- krajšana za neposreden ogled eksekucije in je bila o poteku ekskluzivnega spektakla, ki mu je lahko prisostvovala peščica povabljenecv, po- drobneje obveščena le še s poročili takratnega tiska. Za ta poročila je bilo značilno, da smrt morilca, pa naj je bila še tako tragična in mučna, ni zaslužila prizanesljive besede. »Smrt za smrt« se zdi samo po sebi razumljivo pravilo, o katerem se še tako natančni opisi usmrtitev ne sprašuje- jo. V očeh večine prebivalstva na Slovenskem je bila smrtna kazen pač kazen za prav tako stra- hotno kaznivo dejanje in zato izpolnitev in za- dostitev pravice. Dvoma v utemeljenost smrtne kazni ali odpora do usmrtitve skorajda ni zasle- diti. Smrtna kazen se je še vedno pojmovala kot drastično vzgojno sredstvo. Svarila naj bi pred zločinskim življenjem.

Primer zločinca Helda pa nosi še eno dimenzi- jo. Krivda nevarnega in krvoločnega hudodelca je bila zaznamovana tudi s pripadnostjo cigan- skemu ljudstvu, ki so mu v tem času zaradi nje- gove neprilagojenosti ustaljenemu načinu živ- ljenja in nespoštovanju družbenih norm in pravil pripisovali vse najslabše. Tako časopisni po- ročevalci kot tudi večina pripadnikov širše javnosti so privoščljivo pisali oziroma razprav- ljali o Heldovi zasluženosti kazni, ves čas procesa pa se je množica radovednežev, če je le imela priložnost, gnetla okoli vkovanega morilca, da bi ga videla, zasramovala in o njem zbijala ob-

jestne šale. Ljudje so zvedavo opazovali njegovo obnašanje, pozorno so spremljali vsak njegov gib in uživali ob njegovem »obešenjaškem hu- morju«. Izrazita nenaklonjenost do nadležnih ci- ganov je bila torej stalna spremljevalka Heldove- ga zločina in kazni. Justifikacija pa naj bi služila celo kot eksempl ciganski drhali, ki je »z ropom in krajo ustrahovala ubogega kmeta«, da naj si nikar ne drzne stopiti po njegovih krivih potih.

Zusammenfassung

„Ihr Teufel! Starrt mich nur an, damit ihr
zumindest satt werdet.“

*Über das Verbrechen des Zigeuners Simon
Held und die Vollstreckung des Todesurteils in
Novo mesto*

Am Montag, dem 9. Januar 1899, geschah in der Nähe von Krka (Obergurk) in Unterkrain ein grausamer Mord. Blitzartig verbreitete sich in Unterkrain die Nachricht, das Zigeuner den Bauern Martin Novljan ermordet hatten. Die Gendarmerie begann sofort mit der Jagd auf die drei verdächtigten Zigeuner, die auch mehrere Einbrüche und Diebstähle auf dem Gewissen hatten. Bereits am Abend desselben Tages wur- de der Haupttäter, der großgewachsene junge Zigeuner Simon Held, festgenommen, während seinen beiden Mittätern – ein kleinerer blatter- narbiger Zigeuner und eine junge diebische Zi- geunerin – die Flucht gelang. Gegen Held wur- de eine Untersuchung eingeleitet. Beim ersten Prozeß wollte er nichts gestehen, doch viele Zeugen erkannten in ihm den Täter. Wegen Mord, zahlreichen tollkühnen Einbrüchen und Diebstählen sowie Landstreicherei wurde er nach zweitägiger Verhandlung des Geschwore- nengerichts, für die großes Interesse herrschte, zum Tod durch den Strang verurteilt. Am 18. Mai 1899 informierte man Simon Held, daß sein To- desurteil von höchster Stelle bestätigt worden war und er keine Möglichkeit der Begnadigung hat. Er sollte am 19. Mai 1899 gehängt werden.

Der schlaue Held wicht der angekündigten Urteilsvollstreckung durch eine neue, veränderte Aussage über das Verbrechen aus und er- reichte so, daß der Prozeß gegen ihn wegen des Verbrechens des niederträchtigen Mordes wie- deraufgenommen wurde. Diesmal sagte Held aus, daß sein Bruder Kaspar und eine gewisse Monika seine Begleiter gewesen seien. Er gab zu, am Ort des Verbrechens gewesen zu sein,

⁷⁹ *Ibidem.*

stritt aber eine Beteiligung am Mord ab und wälzte alle Schuld auf seinen Bruder Kaspar ab, der Martin Novljan mit einem Stilett erstochen habe. Simon Held erklärte entschieden, Novljan nicht angerührt zu haben; an allem sei Kaspar, der wahre Mörder, schuld. Trotzdem wurde Held erneut zum Tod durch den Strang verurteilt. Am 3. März 1900 wurde das Urteil vollstreckt.

Das schreckliche Verbrechen, für das der Zigeuner Simon Held mit dem Leben bezahlte, rief in Unterkrain ein großes Echo hervor. Die Vollstreckung des Todesurteils war eine große Sensation, die das Leben der Menschen aus den gewohnten Gleisen des Alltags warf. Das Interesse der Öffentlichkeit für den Prozeß und die Urteilstvollstreckung war enorm – auch wenn die Menge der Schaulustigen, die sich frühmorgens vor dem Kreisgericht von Novo mesto versammelte, der Exekution nicht unmittelbar zusehen durfte und über das exklusive Spektakel, an dem eine Handvoll geladener Gäste teilnahm, nur über Presseberichte genauer informiert wurde. Charakteristisch für diese Berichte war, daß der Tod des Mörders, und war er noch so tragisch und qualvoll, kein nachsichtiges Wort fand. „Tod für einen Tod“ schien die selbstverständliche Regel zu sein, die nicht einmal die detailliertesten Berichte der Hinrichtung hinterfragten. In den Augen der Mehrheit der slowenischen Bevölkerung war die Todesstrafe nun einmal die Strafe für eine ebenso schreckliche Straftat und daher die Erfüllung und Befriedi-

gung von Gerechtigkeit. Man findet kaum Zweifel an der Begründetheit der Todesstrafe oder gar Widerstand gegen die Hinrichtung. Die Todesstrafe wurde noch immer als drastisches Erziehungsmittel angesehen und sollte vor einem verbrecherischen Leben warnen.

Das Beispiel des Straftäters Held hat noch eine weitere Dimension. Die Schuld des gefährlichen und blutrünstigen Verbrechers war auch durch seine Zugehörigkeit zum Volk der Zigeuner gekennzeichnet, dem in jener Zeit wegen seiner unangepaßten Lebensweise und Mißachtung gesellschaftlicher Normen und Regeln das Schlimmste unterstellt wurde. So berichteten und diskutierten Presse und Angehörige der breiteren Öffentlichkeit schadenfroh über Helds verdiente Strafe. Während des gesamten Prozesses drängte sich eine Menge von Schaulustigen, wenn sie nur Gelegenheit hatte, um den in Ketten gelegten Mörder, um ihn zu sehen, zu verhöhnen und über ihn übermütige Witze zu reißen. Die Menge beobachtete neugierig sein Verhalten, folgte aufmerksam jeder seiner Gesten und genoß seinen „Galgenhumor“. Die ausgeprägte Abneigung gegen die lästigen Zigeuner war also eine ständige Begleiterin des Verbrechens und der Strafe von Held. Die Vollstreckung des Todesurteils sollte sogar als Exempel für das Zigeunergesindel gelten, das „mit Raub und Diebstahl den armen Bauern einschüchterte“, es möge nicht wagen in die Fußstapfen Helds zu treten.